

Fotóalbum vagy fotókönyv

Széljegyzet egy új keletű szó használatáról

PhotoBook ~ festival, ~ review, ~ award, ~ contest, ~ dummy... Az elmúlt néhány évben a nemzetközi fotográfiai szakmai diskurzusoknak, kiállításoknak, rendezvényeknek, vásároknak a „photobook” az egyik leggyakrabban előforduló hívószava. Ahogy számos angol szó, például a review a szemle helyett, vagy a dummy a makett helyett, úgy a photobook vagy fotókönyv kifejezés is egyre inkább beépül, átalakítja és felülírja magyar szóhasználatunkat. De voltaképpen mi is az a „photobook” és minek köszönhető az elmúlt évek felfokozott érdeklődése? A szó definiálásához a MARTIN PARR és GERRY BADGER által szerkesztett *The Photobook: A History Volume I*. 2004-es kiadása sem visz sokkal közelebb, hiszen szabadfordításban a photobook: „könyv szövegekkel vagy szövegek nélkül – ahol a munka elsődleges üzenetét a fotográfiák hordozzák”.¹ A jelenség megértéséhez ezért fontos a műfaj történeti példáit és újabb megjelenési formáit egyaránt vizsgálni.

Egy kis történelem

„A fénykép tállalásának (és általában kicsinyítésének) évtizedek óta a könyv az elsődleges eszköze; ez a forma szavatolja számára a hosszú életet, ha nem épp a halhatatlanságot – hiszen a fénykép sérülékeny tárgy, könnyen elszakad, elkallódik

¹ Martin Parr, Gerry Badger: *The Photobook: A History Volume I*. Phaidon, London, 2004.

BARTHA MÁTÉ

Common Nature, 2014, fotókönyv, 15×21 cm, 84 oldal, 43 kép



–, s ez a forma juttatja el a nagyközönséghez” – írta Susan Sontag még 1977-ben.² A könyvekben bemutatott fényképek története azonban egészen a fotográfia 19. századi felfedezéséig visszavezethető.

Az elsők között Anna Atkins „*Photographs of British Algae: Cyanotype Impressions*” című 1843-ban megjelent könyve említhető. Atkinst amatőr botanikusként William Harvey úttörő jelentőségű tudományos kutatásainak, az 1841-ben kiadott *Manual of British Algae* illusztrálási lehetőségei érdekelték. A cianotípiákból álló illusztrációk elkészítése után személyesebb jellegű munkába kezdett, különböző növényi részekből és tollakból álló kompozíciókat, asszablázsokat készített, és ezáltal Atkins nem csupán az első fotókönyv készítőjeként, de az első női fotográfusként is a fotográfia történet része lett. A fotográfia könyvekben való megjelenítésének korai időszakában egy más típusú alkotói intenciót figyelhetünk meg HENRY FOX TALBOT esetében, aki a *The Pencil of Nature* 1844–46 között kiadott könyvét kifejezetten kereskedelmi célból publikálta. A Longman által kiadott könyvben az új technológia használatának lehetséges aspektusairól írt szövegekhez 24 gondosan kiválasztott képet társított.³ Meg kell említeni továbbá Julia Margaret Cameront is, akit 1874-ben Alfred Tennyson költő kért fel arra, hogy az Artúr király-mondakörhöz tartozó verseit fotográfiákkal illusztrálja. Cameron családtagjait és barátait öltöztette be mitikus alakoknak, majd 245 felvételt készített róluk; a könyvben fametszeteként megjelenő kisméretű képekkel azonban nem volt elégedett, ezért saját költségére luxus különkiadást jelentetett meg, egy tucat eredeti, nagyméretű fotóval.⁴

A fotográfia pionírjai között sokan egzotikus utazásaik során készítettek fényképeket ismeretlen tájakról. Nem titkolt szándékuk volt, hogy tudományos ismeretterjesztő, geo- és etnográfiai dokumentációként, esetleg szórakoztató funkcióval, a későbbiekben könyvekben publikálják majd ezeket a fotográfiákat. Az első fotós könyvek tehát főként az illusztrálás, dokumentálás, szórakoztatás funkcióját töltötték be, de említést kell tenni a személyes felhasználás módjairól is. A 19. században, a professzionális fotográfusok által készített beállított családi portrékat főleg vizitkártyákként – a törekeny, vékony papíron lévő fotográfiákat kartonra ragasztva – adták át a megrendelőknek, akik sok esetben személyes jellegű könyvekbe, emlékkönyvekbe

² Sontag, Susan: *On Photography*, Penguin, London, 1977; Ford.: *A fényképezésről*, Európa Kiadó, Budapest, 1981., 1999., 2007.

³ <http://www.thepencilofnature.com/>

⁴ <http://www.lordalfredtennyson.com/#/julia-margaret-cameron/4556342131>

(scrapbook) is beragasztották azokat. A nagy változást – ahogy oly sok mindent a fotográfia történetében – a Kodak 1888-as Kodak Nr.1 gépe hozta. A fotózás tömeges elterjedésének első hullámával a fotókellékek piaca is megváltozott. A 20. század fordulójára több mint 50 féle, fotósarokkal ellátott album közül válogathattak a vásárlók. Ez indította útjára a családi, privát történelem-írás fotográfiákkal történő illusztrálását.⁵

A könyv mint művészeti médium

A felismerés, hogy a könyvekben megjelentetett fotográfiák a nagyobb közönséghez is eljuttathatók, egyre több fotográfust inspirált arra, hogy albumokat jelentessen meg, így a 20. század közepére a fotográfusi praxis bevett gyakorlattá vált az albumkiadás. Az 1960-as években egyfelől fellendült a fotóművészeti albumok iránti kereslet, másfelől azonban megnőtt az igény a demokratikus szemléletű, alternatív kiadványok létrehozására is. „A hatvanas évek által életre hívott művészkönyv alapvetően különbözik minden olyan könyvtől, amelyet korábban művészek készítettek” – fogalmaz Clive Phillpot.⁶ David R. Brower az amerikai Sierra Club természetvédő egyesület elnöke egy olyan könyvsorozatot (*Exhibit Format Book Series*) indított útjára az 1960-as években, amely látványos természetfotókkal kívánta felhívni a figyelmet Amerika természeti értékeire. Az első kiadás, az ANSEL ADAMS fotóit tartalmazó *This is the American Earth* nagyméretű, elegáns kiadású 5000 példánya nagyon gyorsan gazdára talált és a sikere további fotóművészeti albumok (coffee table book) kiadásának nyitott utat.⁷ A fotóművészet nagyjai – Cartier-Bresson, Evans, Weegee stb. – gyakran publikálták képeit monográfiákban, szerzői albumokban. A fotográfia történetének egyik legjelentősebb albuma a svájci ROBERT FRANK nevéhez köthető. A street-photo guruja 1955-ben, ösztöndíjasként utazta körbe Észak-Amerikát, majd az út során készített 28000 felvételből csupán 83-at válogatott be a *The Americans* című albumba. A könyvet – az amerikai fogyasztói kultúra kritikus hangvételű láttatása miatt – először nem Amerikában, hanem Párizsban *Les Américains* címmel adták ki 1958-ban, több szerző, többek között Simone de Beauvoir és John Steinbeck írásai kísérvé. Egy évvel később, már a beatköltő, Jack Kerouac előszavával a *The Americans* az Egyesült Államokban is megjelent. Végül a könyv első megjelenésének 50. évfordulóján, 2008-ban, Frank közreműködésével a Steidl Kiadó



PUKLUS PÉTER
MEMORABILIA, 2014, fotókönyv, 20×28cm, 184 oldal, 150 kép, cérnafűzőtt, 70×100cm plakátmelléklet

gondozásában kiadták a kultikus kötet 528 oldalasra bővített, keményfedeles változatát is.⁸

A (fotó)művészet világában az igazán nagy változást azonban a hatvanas években kibontakozó konceptuális gondolkodás hozta, mely számos alkotó figyelmét – változatos vizuális formálhatósága, sokszorosíthatósága és terjeszthetősége miatt – a könyv mint művészeti médium használata felé irányította. A két főbb irányzat kialakulásában PETER BEARD és ED RUSCHA munkássága volt a meghatározó. Mindkét alkotó a könyvkészítést tekintette fő tevékenységi formájának, azonban míg Beard munkáira a manualitás, a személyes hangvételű, kézírással – olykor állati vagy saját vérével – írt szöveg, a beragasztás, a fotókra történő rá- és átfestés, addig Ruscha könyveire a tipográfia és a fotográfia minimalista alkalmazása a jellemző. Ruscha egyszerű borítólapú, egyéni tipográfiát alkalmazó, a könyv tartalmát pontosan kifejező címmel ellátott munkái nagy példányszámban jelentek meg és számos helyen voltak kaphatóak már a kiadás évétől kezdve. Ezáltal nemcsak megváltoztatták a könyvkészítésről alkotott fogalmakat, de új lendületet is adtak a könyv médiumával foglalkozó alkotóknak.

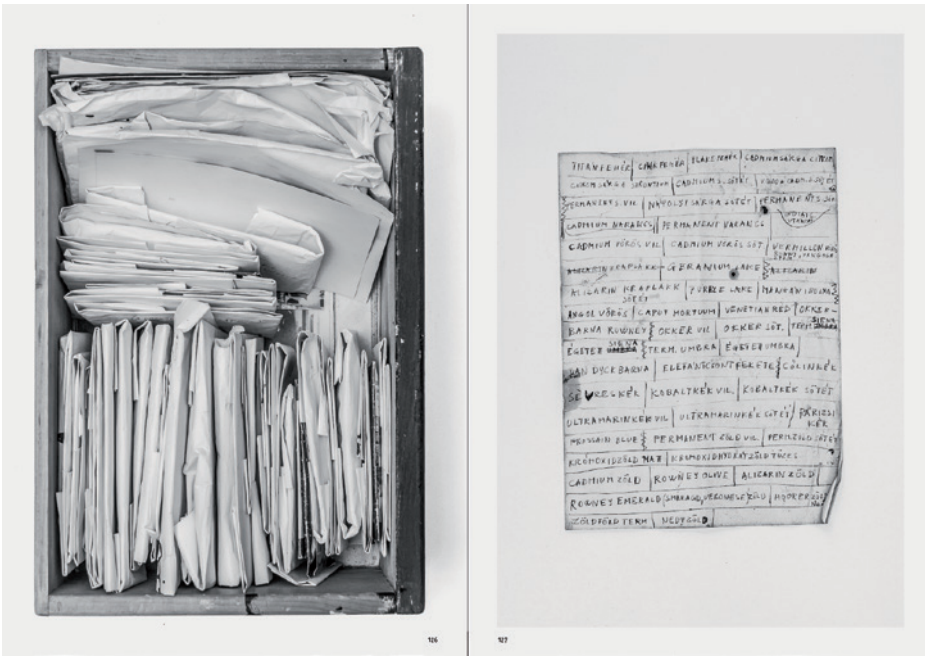
A hatvanas évek művészkönyv-készítői szakítottak a főleg a tipográfiával bíbelődő huszadik század eleji avantgárd hagyományokkal, elvetették az irodalmi elemek

5 Spowart, Doug: *Every photo deserves a book: the rise of the photobook*. In: *The Blue Notebook* Vol.5 No.1 October 2010.

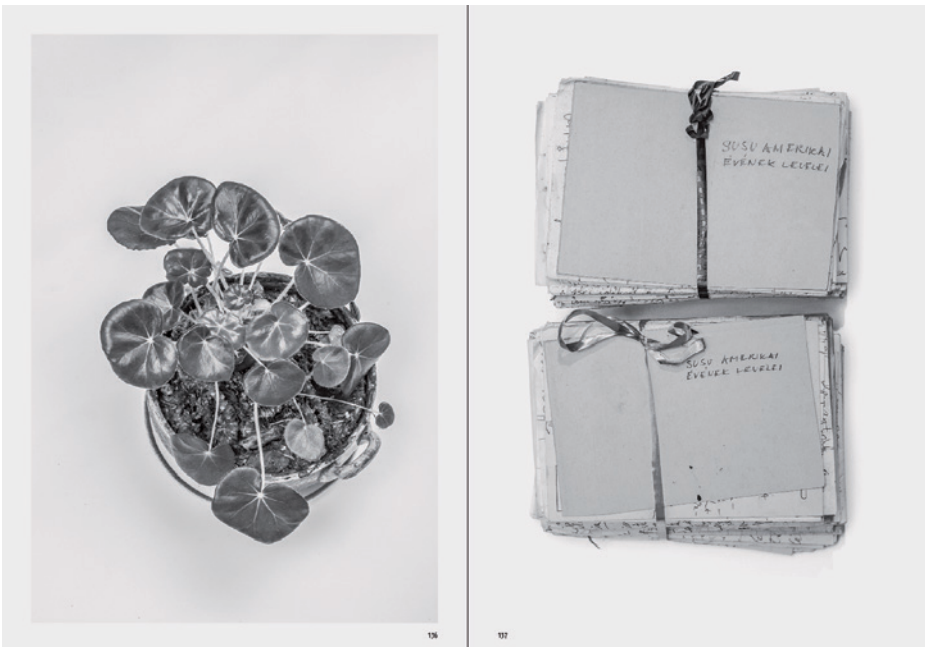
6 Phillpot, Clive: *Könyvek kortárs művészekről*. In: *Idegen az ajtóban. Újfajta jelölési rendszerek a huszadik század második felének művészetében és irodalmában*, Balassi Kiadó, 1999.

7 <http://www.sierraclub.org/>

8 Greenough, Sarah (szerk.): *Looking In: Robert Frank's The Americans*, Steidl, 2009.



KUDÁSZ GÁBOR ARION
MEMORABILIA, 2014, fotókönyv, 20×28cm, 184 oldal, 150 kép, cérfűzött, 70×100cm plakátmelléklet



KUDÁSZ GÁBOR ARION
MEMORABILIA, 2014, fotókönyv, 20×28cm, 184 oldal, 150 kép, cérfűzött, 70×100cm plakátmelléklet



túlsúlyát és a hangsúlyt egyértelműen a vizuális narratívára helyezték. A könyv struktúráját a mű részének tekintve, a könyvvel mint egységes és megismételhető képzőművészeti tárggyal foglalkoztak, miközben a fotók is elvesztették önállóságukat, s nyomtatott tintává váltak.

Az ezredfordulót követően

A fotós könyvek piaca sokáig limitált volt, abból a paradoxonból következően, hogy a fotóalbumokat és fotós művészkönyveket elsősorban a művészek vásárolták. Az elmúlt években azonban megnőtt a fotós művészkönyvek iránti kereslet, melyet két fontos tényezőre is visszavezethetünk. Az egyik oknak, a cikk elején említett, Martin Parr által szerkesztett *The Photobook: A History* kötet második (2006), majd a 2013-ban, a világ legnagyobb fotóművészeti vásárán, a *Paris Photo*n bemutatott harmadik kötetet övező nagy érdeklődést; míg a másik oknak, a 2008-óta minden évben megrendezésre kerülő, kasseli „nemzetközi fotóalbum fesztivál” fokozódó sikerét tarthatjuk.⁹ A fotós könyvpiac fellendülésével párhuzamosan a gyűjtőszendevély is nőni kezdett. A jelenség erősödését szemlélteti a ZINES OF THE ZONE francia kezdeményezésű 2014-es projekt is, melynek célja, hogy alternatív fotográfiai kiadványok megjelenési formáit gyűjtse össze és mutassa be Európa számos városában. A januári induláshoz képest, három hónap alatt szinte megduplázták a nyilvános, mobil könyvtár állományát, így a 22. budapesti állomáson, a Labor Galériában bemutatott kétnapos kiállításon majdnem 500 különböző kiadványt lapozhattak végig a közönség.¹⁰

A „photobook” kifejezés magyar megfelelőjének megtalálása zavarba ejtő feladat, hiszen az angol szó gyűjtőfogalomként működik, s magába foglal minden olyan könyvet, mely fotográfiát tartalmaz, legyen szó a gazdagon illusztrált fotóalbumokról (coffee table books), a szerzői kiadásokról, vagy a csak fotókból álló egyedi művészkönyvekről (livre d'artiste, artist's book, Künstlerbuch). Tovább árnyalja, s egyben jól példázza a műfaj sokszínűségét a francia Le Bal Books kiadó, mely hat kategóriában határozza meg kínálatát: „új”, „saját kiadás”, „kézzel készült”, „szignált”, „ritkaság”, „utolsó darabok”. A photobook szó használatával kapcsolatban érdemes megtekinteni a nem tudományos megalapozottsággal készülő, mégis elterjedten használatos wikipédia szócikket is, melyben a fotókönyvet úgy definiálják, mint: „digitalizált fotóalbum, amelyet készítője egy online ingyenes szerkesztő program/szoftver segítségével könnyedén összeállíthat. A fotókönyv egy „valódi” könyv, nyomtatott oldalakkal, melyeken

9 Kotzan, Anne: Fényképek Kasselban, a documenta otthonában – III. Nemzetközi Fotóalbum Fesztivál 2010. május 13–16., Fotóművészet, 2010/3. LIII. évf. 3.

10 <http://www.zinesofthezone.net/>



ZINES OF THE ZONE
Labor, Budapest, 2014

saját fényképeink szerepelnek, ízléses elrendezésben”¹¹ A magyar kifejezés megtalálása épp ezért konszenzust kívánna, hiszen a privát felhasználású albumkészítés mellett egyre több, főként fiatal alkotó foglalkozik fotográfiainak könyvekben való megjelenítésével.

Bár a Parr és Badger által szerkesztett *The Photobook: A History* első két kötetében csupán két magyar vonatkozású albumot, Lőrinczy György: *New York New York* és Kálmán Kata: *Tiborc* című könyvét említi, a nemzetközi trend rávilágított a fotókönyvek nyújtotta széleskörű lehetőségekre. A könyvek végtelen variabilitást kínálnak. Akár önálló munkaként (Bartha Máté: *Common Nature*, 2014), akár az új sorozatok katalógusban való publikálásaként (Kudász Gábor Arion: *Memorabilia*, 2014) vagy installációk kiegészítéseként (Puklus Péter: *Texts and Signs - The Epic Love Story of a Warrior*, 2014), a fotókönyvek terjeszthetőségük miatt is olyan lehetőséget adnak, mellyel a magyar alkotók újra nagyobb erővel kapcsolódhatnak a nemzetközi fotográfiai élet vérkeringésébe.

¹¹ <http://hu.wikipedia.org/wiki/Fot%C3%B3k%C3%B6nyv>

inside express ▶

Fiatalképzőművészek
Stúdiója
Egyesület

studio.c3.hu

—032

KOVÁCS OLÍVIA

Mások múltja – Képmutató, 2014
olaj, vászon, 30×40 cm

Fotó: Nagy Gábor

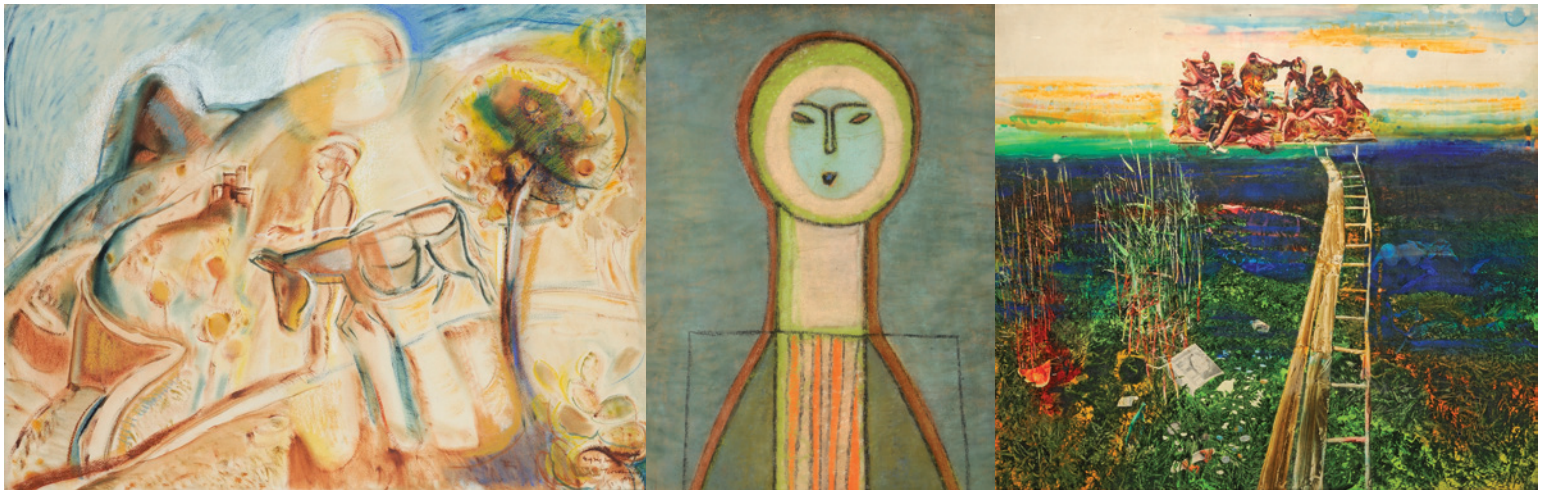




A MECÉNÁS FŐVÁROS A FŐVÁROSI KÉPTÁR



BUDAPEST, PATRON CITY OF THE ARTS THE MUNICIPAL GALLERY



2014. 04. 04 – 2014. 08. 31.

ÚJ BUDAPEST GALÉRIA | NEW BUDAPEST GALLERY

Bálna Budapest | 1093 Budapest, Fővám tér 11-12.

